

PASTABOS BALTŲ IR SLAVŲ KALBŲ SENIAUSIŲ SANTYKIŲ KLAUSIMU

V. MAŽIULIS

Jeigu XIX amžiaus indoeuropiečių kalbos mokslas (A. Šleicheris, jaunagramatikai ir kt.) gana vieningai laikėsi baltų-slavų prokalbės hipotezės [kurią pagimdė ne kas kita kaip tik A. Šleicherio kalbų „kilmės medžio“ teorija (Stammbaumtheorie)], tai vėliau dėl to ėmė rastis ir kitokių nuomonių. Vienas žymiausių ano meto Rusijos kalbininkų J. Boduenas de Kurtenė (J. Baudouin de Courtenay) priešingai jaunagramatikiams, manė, kad nesą pagrindo kalbėti apie baltų-slavų prokalbę, nes argumentų „pries“ esą ne mažiau, jeigu ne daugiau, kaip ir argumentų „uz“; tačiau J. Boduenas de Kurtenė savo teiginių plačiau taip ir nenagrinėjo. Pirmasis argumentuotai grįsti baltų-slavų prokalbės nebuvimą bandė žinomas prancūzų kalbininkas A. Mejé (A. Meillet). Jis, savo studijoje „Les dialectes indoeuropéens“ (Paris, 1908) kritikuodamas K. Brugmano baltų-slavų prokalbės koncepciją, priėjo išvadą, kad baltų ir slavų kalbų genetiniai santykiai esą aiškintini paralelios raidos principu. Tradiciškai galvojantiems jaunagramatikiams ši A. Mejės naujovė pasirodė, suprantamas daiktas, herezija. Tačiau ir kitiemis, o ypač pastarųjų laikų, kalbininkams (ne vien baltų-slavų prokalbės šalininkams) ji buvo (ir yra) toli gražu ne visiems priimtina. Žymusis baltų kalbų tyrinėtojas J. Endzelynas, taip pat kaip ir A. Mejé, nėra linkęs pripažinti baltų-slavų prokalbės, tačiau šią problemą sprendžia kitaip negu A. Mejé. J. Endzelynas, savo darbe „Славяно-балтийские этюды“ (Харьков, 1911) nepaprastai kruopščiai peržvelgęs baltų-slavų panašumus ir skirtumus, prieina išvadą, kad baltai ir slavai esą kilę iš atskirų praindeuropiečių genčių, šnekėjusių atskiromis (nors ir gana panasiomis) tarmėmis, vėliau išgyvenusių bendro gyvenimo epochą — „baltų-slavų epochą“ (1. c., 200—201 psl.)¹. Visai tokios pat nuomonės yra laikėsis² ir mūsų didysis kalbininkas K. Büga — žymiausias šios problemos baltų toponimikos požiūriu tyrinėtojas, kuris paskutiniaisiais savo gyvenimo metais ypač skeptiškai žiūrėjo į baltų-slavų prokalbės hipotezę. „Kiti kalbininkai, — rašė K. Büga, — tiki, kad kalbos bendrenybės, kurių turi gana daug aiscčių ir slavėnų kalbos,

¹ Plg. dar J. Endzelīns, Lekcijas par baltu valodu salīdzināmo gramatiku, 6, Rīga, 1927; J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, 18, Rīga, 1951; Я. М. Эндрэзелин, Древнейшие славяно-балтийские языковые связи. — „Труды Академии наук Латвийской ССР“, 2, 67—82, Рига, 1953; plg. Вопросы языкоznания, 4, 125, Москва (1952)

² K. Büga, Kalbų mokslas bei mūsų senovė. — „Draugija“, 20, 9—10, Kaunas (1913). K. Büga, Rinktiniai raštai, 1, 407—408, Vilnius, 1958.

rodančios aiscius ir slavénus turėjus dar ir atskirą prokalbę po indoeuropiškosios. Tuo aš netikiu, nes nerandu né vieno kalbos fakto, kuris būtinai verstų mus pri-pažinti tariamają aisciu-slavénų prokalbę. Visos aisciu ir slavénų bendrenybés terodo tiktais tiek, kad aisciu gyvenama kaimynais su slavénais nuo nebeatmenamų laikų, t. y. nuo indoeuropiškosios gadynés³. Kai kas⁴ mano, kad K. Būga yra buvęs visiškas A. Mejés konceptijos šalininkas, tačiau su tuo negalima sutikti. K. Būgos gana aiškiai neigiamo pažiūra į baltų-slavų prokalbę dar neduoda mums teisés sakyti, kad K. Būga prieštaravęs J. Endzelyno konceptijai, nes K. Būga, visa-dia pabréždamas ypatingą baltų ir slavų kalbų artimumą, buvo šių kalbų kontaktinės raidos principio (ne be J. Šmito „bangų teorijos“ įtakos) šalininkas, plg. „kalbos bendrenybés rodo, kad aisciu būta kaimynais su slavénais daug ilgiau nei italikų su keltais“⁵. Panašiōs, atrodo, kaip Endzelynas nuomonės yra ir Pr. Skardžius⁶. J. Endzelyno teorijos naudai (resp. prieš baltų-slavų prokalbę) ne-maža racionalių samprotavimų neseniai yra pateikęs žymus tarybinis slavistas prof. dr. S. Bernšteinas (С. Б. Бернштейн) savo straipsnyje „Балто-славянская языковая сообщность“⁷, kurio pagrindinę mintį trumpai išreiškia šie autorius žodžiai: „Мнс (t. y. S. Bernšteino — V. M.) straipsnyje bus kalbama kaip tik apie Verkehrsgemeinschaft (ši terminą autorius toliau verčia terminu сообщность — V.M.), t. y. apie baltų ir slavų kalbų bendrumą, atsiradusį ne dėl jų bendros kil-mės iš indoeuropiečių prokalbės, o dėl ilgo kontakto, prasidėjusio kur kas vėliau negu indoeuropiečių epocha ir pasibaigusio dar gerokai prieš mūsų erą“⁸.

Plačiau nenagrinėjant baltų ir slavų kalbų genetinės giminytės klausimo istorijos (tam ir taip yra skirta nemaža darbų), reikia pridurti, kad, nežiūrint kapitalinių J. Endzelyno, K. Būgos, E. Frenkelio (E. Fraenkel) Chr. Stango, M. Fasmerio (M. Vasmer), L. Bulachovskio ir kitų mokslininkų (baltistų, slavistų bei indoeuropeistų, o, be to, archeologų ir pan.) tyrinėjimų, galutinis baltų ir slavų kalbų seniausių santykų problemos išsprendimas, be abejo, reikalauja dar nemaža darbo⁹. Šiaip ar taip reikia pasakyti, kad šiai laikais tiek atskirų kalbų, tiek ir giminiacių kalbų studijoms vis didesnės reikšmės īgyja tipologija; ją baltų-slavų kalbų seniausių santykų problemai tyrinėti gana vaisingai naudoja, pvz., V. Ivanovas ir V. Toporovas¹⁰.

Šiame straipsnyje nagrinėti baltų ir slavų kalbų seniausių santykų kilmės

³ K. Būga, Šis-tas iš lietuvių ir indoeuropiečių senovės. — „Tauta ir žodis“, 2, 106, Kaunas, 1924; plg. dar op. cit., 1, 431.

⁴ Plg. pvz., „Славянская филология (Philologie slave)“ (toliau — СФ) 1, 8, Москва (1958).

⁵ K. Būga, op. cit., 106.

⁶ Pr. Skardžius, Lietuvių kalba, jos susidarymas ir raida (nurodoma pagal СФ, 1, 31. — V. M.).

⁷ Žr. СФ, 1, 45—67.

⁸ СФ, 1, 45.

⁹ Kai kurie kalbininkai (ypač iš baltų-slavų prokalbės šalininkų) taria pagrindinį šios problemos klausimą (t. y. baltų-slavų prokalbės egzistavimą ir pan.) dabar esant išspręsta galutinai, su kuo toli gražu ne visi sutinka.

¹⁰ Žr. В. В. Иванов и В. Н. Топоров, К постановке вопроса о древнейших отношениях балтийских и славянских языков (IV Международный съезд славистов), Москва, 1958.

problemų neketiname, o apsiribojame tik viena kita konkrečia pastaba dėl kai kurių klausimų, turinčių tam tikrą reikšmę šių kalbų grupių seniausiems santi-kiams tyrinėti¹¹.

I Lie. *duomi, demi, ssl. dam* kamienas

§ 1. Jau daugiau nei šimtas metų kalbininkai tyrinėja lie. *duomi, duosti, duodas, ssl. damb, dast̄, dadet̄, dady* ir lie. *demi, desti, dedas* esamojo laiko kamieną. Visa bėda yra ta, kad daugelio atstatomosios reduplikuotos prolytės *dōd(ə)mi resp. *dedh(ə)mi¹² pagal vokalizmą neatitinka praindoeuropietiškųjų *dedōmi resp. *dedhēmi (atstatomų, paprastai, pagal skr. *dadāmi, dadhāmi*, gr. διδωμι, τίθημι¹³ ir kt.). Šiam neatitikimui yra nemaža aiškinimų (žr. 7 psl. išnašą Nr. 12), kurie paprastai remiasi šaknies *dō- resp. *dhē- kontaminacija su atitinkamais reduplikuotais esamojo laiko kamienais (bet to, plg. 8 psl. išnašą Nr. 17); kaip ten bebūtų, tačiau tokiu būdu lieka neaiškus vienaskaitos ilgojo balsinio kai-miengalio (plg. skr. *dadāmi*, gr. διδωμι ir kt.) išnykimas.

2. J. M. Kořinekas lie. *duomi, ssl. damb* aiškina kitaip¹⁴. Jo nuomone, baltų ir slavų *dōmi, *dōme esą kilusios iš senesnių *dōmi resp. *dōmes, kurios esančios ne kas kita, kaip praindoeuropietiškos lytys, tik netekusios visuose skaičiuose reduplikaciniu skiemenu¹⁵. Tačiau J. M. Kořineko aiškinimai apie reduplikuotą pra-

¹¹ Čia pateikiama tos pačios mintys ir ta pati medžiaga (nors kai kur truputį ir kitaip paredaguota), kuri buvo išdėstyta mano brošiūroje: Заметки к вопросу о древнейших отношениях балтийских и славянских языков (IV Международный съезд славистов), Вильнюс, 1958.

¹² Prabaltoslavišką resp. prabaltišką ir praslavišką panašios reduplikacijos kamieną lytimis lie. *duomi, ssl. damb*, lie. *demi* tiesiogiai arba kompromisiškai atstato: A. Schleicher, Lituatische Grammatik, 253–254, Prag, 1856; G. Mahlow, Die langen Vocale AEO in den europaeischen Sprachen, 84–85, Berlin, 1879; O. Wiedemann, Das litauische Präteritum, 54–55, Strassburg, 1891; O. Wiedemann, Handbuch der litauischen Sprache, 114, Strassburg, 1897; K. Brugmann, Grundriss... 2 Band, Teil 3, 1 Lieferung, 110 ir kt., Strassburg, 1913; W. Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik, 1, 506 ir kt., Göttingen, 1906; A. Leskien, Grammatik der altblgarischen Sprache, 188–189, Heidelberg, 1909; A. Meillet, Le slave commun, 207–208, Paris, 1934; A. Meillet, Introduction... 204, Paris, 1934; R. Trautmann, Baltisch-slavisches Wörterbuch, 47, 56–57, Göttingen, 1923; Chr. S. Stang, Das slavische und baltische Verbum, 21–22, 268, Oslo, 1942; A. Vaillant žr. Bulletin de la société de linguistique de Paris, 40, 22 (nors anksčiau kitaip žr. Revue des études slaves, 14, 30 ir kt.); A. Вайян, Руководство по старославянскому языку, § 222, Москва, 1952; Я. С. Отрембский, Славяно-балтийское языковое единство. — „Вопросы языкоznания“ (toliau — ВЯ), 6, 35–36, (1954); J. Otrebski, Gramatyka języka litewskiego, 3, § 430, Warszawa, 1956; J. Endzelins, Latviešu valodas gramatika, 723 ir kt., Rīga, 1951; M. Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch, 1, 327, 347, Heidelberg, 1953; B. Георгиев, Към въпроса за балтославянската езикова общност. — „Български език“, год VIII, 2, 107, (1958).

¹³ „Die griechische Verteilung (e für Aorist und Perfekt, t für Praesens) ist sekundär“ — E. Schwyzer, Griechische Grammatik, II Lief., 648, München, 1939.

¹⁴ J. M. Kořinek, Praesentní tváry korene *do-, „dávati“ v jazycích slovanských a baltských. — „Listy filologické“, ročník 65, Praha, 445–454, 1938.

¹⁵ J. M. Kořineko aiškinimams pritaria: E. Fraenkel, Baltische Sprachwissenschaft in den Jahren 1938–1940, 11–12, Helsinki, 1941; E. Fraenkel, Die baltischen Sprachen, 92 ir kt., Heidelberg, 1950; E. Fraenkel, Lituisches etymo-

sentinį kamieną — ssl. *dadētə*, *dady*, lie. *duodas* (plg. skr. *dadat*, gr. διδούσ), o taip pat 2 pl., 2 du., 3 sing. — yra, mano nuomone, gana dirbtiniai¹⁶.

§ 3. Pirmiausia reikia pasakyti, kad sprendžiant ši klausimą gali būti du požiūriai arba dvi alternatyvos. Pagal vieną, tradicinį, požiūrį — šių veiksmažodžių praesentinių kamienų reduplikacija siekianti indoeuropiečių prokalbės laikus (žr. § 4–§ 8), pagal kitą — ji galėjo atsirasti ir vėliau, kaip indoeuropiečių tarmių izoglosinė naujovė (žr. §11).

§ 4. Pagal pirmąją alternatyvą, rodos, patikimiausia būtų manyti, kad lie. *duomi*, *demi*, ssl. *damъ* yra netekę reduplikuoto skiemens tik vienaskaitos lytyse: vadinas, vienaskaitos lytyse prieš galūnę šedu praesentiniai kamienai nėra turėję priebalsio *-d-, plg., pvz., sanskrito, graikų kalbos paradigmas: *dādāmi* (*dādāsi*, *dādāti*: *dadmás* ir kt.), διδωμι (διδως, διδωσι: *διδμεν > διδομεν ir kt.), τιθημι (τιθης, τιθησι: *τιθμεν > τιθεμεν ir kt.) ir pan.

§ 5. Baltų (plg. slavų ir kt.) kalbose atematinių ir apskritai visų veiksmažodžių vienaskaitos lytys skiemenu skaičiumi niekada neviršija daugiskaitos bei dviskaitos lyčių, tačiau plg. skr. *dādāmi*: *dadmás*, *dadvás*, gr. διδωμι: *διδμεν > διδομεν ir t. t. Dėl to baltų (ir slavų) vienaskaitos lyčių *dedōmi, * dedēmi reduplikacinių skiemens vienaskaitoje pasidarė fonomorfologiškai izoliuoti (jie nukrito): sg. 1. * *dōm(e)i* pl. 1. * *dedmē* du. 1. * *dedvā* part. praes. act. * *dedan(t)s*

2. * *dōs(e)i* 2. * *destē* 2. * *destā*

3. * *dōti* 3. * *dedint(i)*, -ant(i).

sg. 1. * *dēm(e)i* pl. 1. * *dedmē* du. 1. * *dedvā* part. praes. act. * *dedan(t)s*

2. * *dēs(e)i* 2. * *destē* 2. * *destā*

3. * *dēti* 3. * *dedint(i)*, -ant(i).

§ 6. Dėl kokybiškos (ir kiekybiškos) kamieno balsių konfrontacijos, t. y. *-ō-: *-ě-, vienaskaitos * *dōmi*, * *dōsi*, * *dōti* kamieno balsis *-ō- galėjo būti apibendrintas visam praesentiniams kamienui¹⁷ (plg. lie. *eimi*: * *imē* ≈ skr. *emi*: *imás*, lie. *esmi*: * *smē* ≈ skr. *asmi*: *smas* ir t. t.):

sg. 1. * *dōm(e)i* pl. 1. * *dōdmē* du. 1. * *dōdvā* part. praes. act. * *dōdan(t)s*

2. * *dōs(e)i* 2. * *dōstē* 2. * *dōstā*

3. * *dōti* 3. * *dōdint(i)*, -ant(i)

§ 7. Trečioji vienaskaitos lytis * *dōti* pagal santykį su 2 pl. * *dōstē*, 2 du. * *dōstā*, 3 pl. * *dōdint(i)*, -ant(i), part. praes. act. * *dōdan(t)s* (plg. 3 sg. *ēsti*: 2 pl. *ēste*, 3 pl. * *ēdint(i)*, -ant(i), part. praes. act. * *ēdan(t)s* ir t. t.) pasidarė * *dōsti*. Daugiskaitos pirmajame asmenyje *-d- prieš -m- dėsningai iškrito, o pagal tai ir dviskaitos to paties asmens lytyje¹⁸, be abejo, ne be atitinkamos įtakos ir viena-

logisches Wörterbuch, 112, Heidelberg, 1955; V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, 81 (tačiau plg. „jen 3. plur. stč. *dadie z dā-d-redupl.*“), Praha, 1957. Panašiai plg. O. S z e m e r é n y i, Zwei Fragen des urslav. Verbums. — Études slaves et roumaines, 1, 7–14, (1948); tačiau šis, kaip ir J. Safarevičius darbas [J. S a f a r e w i c z, Przyczynki do zagadnienia wspólnoty bałto-słowiańskiej. — Sprawozdania z czynności i posiedzeń P.A.U., 46, Nr. 8, 199–202, (1945)], autorui buvo neprieinamas.

¹⁶ Plg. ir Endzelyno kritines pastabas dėl 3 Sg. — J. Endzelins, op. cit., 724.

¹⁷ Šiuo atveju šakninis -ō-, pvz., * *dōt(e)i* (infin.), vargu ar turėjo įtakos, plg. * *dēt(e)i* > lie. *dēti*, tačiau *demi*, *desti*, ssl. *dēti*, tačiau *deždg* (žr. žemiau).

skaitos pirmojo asmens lyties¹⁸ (kurioje *-d- nebuvo, žr. aukščiau). Panašiai atsirado ir ssl. *damb*, *dasi*, *dast̄*, *dam̄*, *daste*, *dadet̄* (part. praes. act. *dady*, -q̄sta), *dav̄*, *dasta*, *daste*, -ta lyčių kamienas.

§ 8. Veiksmažodžio *demi* paradigmė dėl kiekybiškos kamieno balsių konfrontacijos, t. y. -ē-(sg.): -ē (pl., du. ir atitinkamuose dalyviuose), įsigali balsis -ē- (be to, praesentinių lyčių su tokia kamieno balsio kiekybe — daugiau). Lietuvių kalboje *dēm(e)i rutuliojosi panašiai kaip ir *dōm(e)i, tačiau kamieno balsis praesense — -ē¹⁹, o *-d- lytyse *dedmē, *dedvā išnyko, rodos, pagal analogiją (visai ne fonetiškai!) su lytimis *dōmē, *dōvā (žr. aukščiau), *ēdmē > *ēmē, *ēdvā > *ēvā ir kt., juo labiau, kad vienaskaitoje *dēm(e)i (vietoj senesnės *dēm(e)i) *-d- neturėjo; tuo būdu atsirado lie. *demi*, *desi*, *destis* ir t.t. Panašiai rutuliojosi ir slavų šio veiksmažodžio praesentinė paradiharma, gana anksti virtusi tematine — ssl. *deždq* < *dediq < *demi (tačiau paradigmos požiūriu analogiškos lytys — ssl. *damb*, *dasi* ir kt.), plg. ssl. *viždq* (plg. atematinį imperatyvą *viždb*); lie. *veimu*, „ieškau“ (Dieveniškės — Lingua Posnaniensis 5, 72-73) < *veimi < *veidmei; plg. A. Meillet, Le slave commun, II éd., 206 psl.

§ 9. Dar keletas pastabų — dėl šių veiksmažodžių daugiskaitos trečiojo asmens (3pl.) lyties. Pirmiausia pasakyti, kad 3 pl. lyties tam tikras formantinis santykis — koreliacija su praesentinio veikiamosios rūšies dalyvio lytimi gana aiškiai matomas indoeuropiečių kalbose (formantas *-nt-)²⁰. Jeigu baltų prokalbėje iš tikrųjų egzistavo (tu esame įsitikinę visi) 3 pl. lytis, atitinkanti (šiuo atveju) ssl. *dadet̄*, *dadqt̄*, skr. *dadati*, *dadhati* ir pan., tai ją, t. y. *dōdint(i), *dōdant(i), *dēdint(i), *dedant(i), aplinkiniu keliu, gal būt, rodo dalyvinė lytis tokiuose išsireiškimuose: nér kas *duodq*, nér kas *dedq* (Dusetos, Antazavė ir kt.)²¹. [Savo ankstyvesnį hipotetinį spėjimą (bei prie jo esančią išnašą)²², kad D. Kleino gramatikoje pateikiamasios 3 sg. pl. du. lytys *dīd*, (*pra*)*ded* netiesiogiai, gal būt, rodančios prabaltiškias 3 pl. lytis *dōdint(i), *dēdint(i), dabar laikau esant niekuo nepagrįstu]. Kadangi praesentinis šių dviejų, kaip ir kitų atematinių veiksmažodžių veikiamosios rūšies dalyvis jau, rodos, iš labai senų laikų turi formantą -ant- < ide. *-ont-²³ (ne -int-!), tai vietoje senesnės 3 pl. lyties *dōdint(i), *dēdint(i), (plg. ssl. *dadet̄*) galėjo atsirasti (anksčiau minėtos 3 pl.

¹⁸ Plg. „Der Dual *dav̄*, *vēv̄*, *ēv̄* (*jav̄*) hat analogischen *d-* Schwund nach 1. Ps. Sg. und. Pl.“ — N. van Wijk, Geschichte der altkirchenslavischen Sprache, 1, 53, Berlin u. Leipzig, 1931.

¹⁹ Dėl lie. *demi*, o ne *dēmi, plg. K. Būga. — „Tauta ir žodis“, 1, 402; K. Būga, Kalba ir senovė, 1, 158, 213; K. Būga. — Archivum Philologicum, 1, 62.

²⁰ Gal būt, šios dvi lytys ir yra kilusios (?) iš vienos, t. y. veiksmažodinės-vardžodinės resp. dalyvinės lyties, ilgainiui iéjusios į veiksmažodžio paradigmą?

²¹ Apie tai plačiau žr. J. Endzelin IF 33, 124–125, (1914). J. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formos, 161–162, Vilnius, 1957; J. Endzelins, Latviešu valodas gramatika, 708–712; Chr. S. Stang, Das slavische und baltische Verbum, 233–234, Oslo, 1942; plg. F. Specht KZ, 56, 121, (1929).

²² Žr. B. Мажюлис, Заметки к вопросу о древнейших отношениях балтийских и славянских языков, 9(18–24 eil. iš viršaus ir išnaša Nr. 4), Вильнюс, 1958.

²³ „Unzweifelhaft lag aber uridg. Abstufung in dem Partizip der meisten athematischen Verba“ (A. Thum b, Handbuch des Sanskrit, 1, 223, Heidelberg, 1905). Baltų (slavų ir kt.) dalyvinis formantas -ant- (sl. *-ont-) yra čia apibendrintas iš tiesioginių (netiesioginių — *-nt-) linkinių lyčių kamieno, plg., pvz., seną dalyvinės kilmės daiktavardį lie. *dantis*, prūs. *dantis*, skr. *dantam* (acc. sg.): *datás* (acc. pl.), gr. ὀδόντα, (eol.) οδοντες (pl.): lot. *dentem*, air. *dét*, got. *tunþus* ir kt.

lyties ir partic. praes. act. koreliacijos dėka bei atitinkamos tematinės lyties pa-vyzdžiu) nauja lytis su formantu *-ant-*, t. y. **dōdant(i)*, **dedant(i)*, plg. ssl. *dadot*, rus. *дадым*²⁴ ir pan.

§ 10. Lie. *duomi* paradigmos tematizacijai (tiesa, gana vėlyvai) greta kitų priežasčių²⁵ galėjo turėti įtakos, reikia manyti, ir praesentinio verbi finiti bei praesentinio verbi infiniti kamieno koreliacija²⁶. Maždaug tą pat galima pasakyti ir apie slavų **demi* paradigmos, gana anksti pasidariusios tematine, praesentinio kamieno raidą.

§ 11. Anksčiau minėtoji alternatyva (§ 4 – § 8) resp. čia nagrinėjamų veiks-mažodžių praesentinės reduplikacijos nukėlimas į praindoeuropiečių laikus, rodos, gali būti ir ginčytinas, kadangi ši reduplikacijos projekcija į indoeuropiečių prokalbę daroma, galų gale, tik pagal atitinkamus indų-iranenę, graikų ir, dalinai, arménų kalbos faktus. Tačiau yra žinoma, kad indų-iranenę, graikų, arménų kalbos sudaro atskirą tarminę grupę [plg. Bonfantes (Bonfante), Porcigo (Porzig), Kraés (Krahe) ir kt. darbus], kuri turi nemaža bruozų, skiriančių ją nuo kitų indoeuropiečių kalbų (plg. veiksmažodžio laikų sistemą, augmentą ir pan.). Kad lie. *duomi*, *demi* praesentiniai kamienai galėjo niekada, vadinasi, ir indoeuropiečių prokalbėje neturėti reduplikacijos, kačia, rodos, ir kitų indoeuropiečių kalbų faktai, plg., pvz., het. *tahhi* „im“ (greičiausiai, iš ide. **dō-* – „duoti“), *temi* „kalbu“ (plg. reikšmių raidą – ssl. *dēti* „dėti; sakyti“), *tehhi* „dedu“ [abi lytys, rodos, yra kilusios iš ide. **dhē-* „dėti“ (hetitų kalbai reduplikacija nesvetima, tačiau ji nėra formatyvinis elementas kaip, pvz., sen. indų arba graikų kalboje)]. Dėl to skr. *dadāmi*, *dadhāni*, gr. διδώμεναι, τιθηναι ir kt. reduplikaciją galima būtų laikyti šių kalbų tarminės grupės naujove. Ryšium su tuo, baltų (ir slavų) šių dviejų veiksmažodžių praesentinėms lytims tektų atstatyti senovinį vaizdą (struktūriškai atsakantį praindoeuropietišką):

Sg. 1. * <i>dōm(e)i</i>	pl. 1. * <i>dōmē</i>
2. * <i>dōs(e)i</i>	2. * <i>dōtē</i>
3. * <i>dōti</i> ²⁷	3. * <i>dōnti</i> ir kt.
Sg. 1. * <i>dem(e)i</i>	pl. 1. * <i>demē</i>
2. * <i>des(e)i</i>	2. * <i>detē</i>
3. * <i>deti</i>	3. * <i>denti</i> ir kt.

Plg. sva. *tōm*, *tōs*, *tōt*, *tōmes*, *tōt*, *tōnt* ir kt. (atkreiptinas dēmesys į šaknies vokalizmo santykį – **de-mi* > **de-me-i* > lie. *de-mi*: *dē-ti*, **de-mi* > ssl. *de-ždō*: *dē-ti*, plg. liet. *ēmi*, ssl. *jam̥*: skr. *admi* ir pan.). Tokiu būdu galima kalbėti apie tam tikro baltų ir slavų kalbų laikotarpio 3 pl. lyti **dōnti*, **denti*, kuri vėliau pagal koreliaciją su tematine 3 pl. lytimi, pvz., **vedant(i)*, **nārint(i)* ir pan., buvo suprasta kaip **d-ōnt(i)*, **d-enti*²⁸. Kadangi ši vieta buvo silpniausia pa-

²⁴ Plg. П. С. Кузнецов, Историческая грамматика русского языка, 280, Москва, 1953.

²⁵ Plg. J. Endzelīns, op. cit. 725 (nuo 4 eilutės iš viršaus).

²⁶ Endzelyno nurodomai šaknies *duoda* koreliacijai su 3 pl. **dōdant(i)* (žr. J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, 724) baltų resp. ypač lietuvių kalboje ar tik nepriestarauja: lietuvių senuosiųose raštuose 3 sg. yra apibendrintas ir daugiskaitos, dviskaitos trečiajam asmeniui, o *duomi* (bei *demi*) tematinės praesenso lytys atsiranda, rodos, vėliau (kai 3 pl. jau seniai buvo išnykęs).

²⁷ Plg. ved. *dāti...* žr. A. A. Баранников, Элементы сравнительно-исторического метода в индоологии ВЯ, 2, 49, (1952).

radigmoje [vienafoneminė šaknis šalia paprastos **dō-*, **dē-*²⁸, o taip pat dėl kitų priežasčių: pvz., didelės baltų, slavų kalbų atematiniu veiksmažodžių daugumos 3 pl. lytis turi skiemenu daugiau, negu kitos (atematinės) lytys, ypač daugiskaitinės, plg. lie. *émi*, ssl. *jamb*: ssl. *jadetō*, balt. **smē*: ssl. *sqtō* ir pan.], dėl to 3 pl. lytyje galėjo atsirasti -*d-*²⁹ (t. y. **dō-nti* > **dō-d-nti* > **dō-d-inti*, **de-nti* > **de-d-nti* > **de-d-inti*), gal būt, panašiai kaip sekančiuose, iš senovės neturėjusiuose priebalsio -*d-*³⁰: lie. *aumi* „audžiu“: *austi* „audžia“, *audžias* (plg. skr. *otum* „austi“ ir kt.), lie. *giemi* „giedu“: *gosti* „gieda“, *giedas* (plg. sen. rus. *гаями*, „giedoti (gaidys)“, skr. *gāyati*, „gieda“, *gī-tas*, „(iš)giedotas“ ir kt.), lie. *čiaumi* „čiaudžiu“: *čiausti* „čiaudi“, *čiaudqas* (plg. la. *škaut*, skr. *kṣauti* „čiaudi“ ir kt.),³⁰ plg. lie. *eimi* „eину“, *eiti* „eина“: ssl. *idqtō*, rus. *идым* (ssl. *idq* ir kt. = rus. *иду* ir kt.) ir kt. Jeigu -*d-* lytyse **dōdant-*, **dedant-* būtų, iš tikrujų, tokios kilmės, tai lie. *duostī*, *destī*, ssl. *dastō* ir kt. lyčių daryba resp. -*s-* atsiradimas būtų savaimė suprantamas.

§ 12. Šalia atematiniu lie. *duomi*, *demi*, ssl. *damb*, **demb* (\Rightarrow *deždt*) lyčių sutinkame slavų ir baltų kalbose: ssl. *dajq* (*dajati*), *dējq* (*dējati*), la. *dēj* „deda (višta)“ [*dēt* „dėti (kiaušinius)“]. Šios paralelinės lytys buvo susijusios, rodos, su veikslų reikšmėmis³¹. Plg. dar lie. *joja*: ved. *yāmi*, ssl. *jadqtō*, *jadq* (plg. ssl. *idqtō*: lie. *eimi*); lie. *stoju*, ssl. *stajq*: gr. ιστημαι < ιστημι; ssl. *vējq*, got. *waia* „pučiu“: skr. *vāti*, gr. ἀνησι ir kt.

II. Apie baltų ir slavų enklitinius asmeninius įvardžius

§ 1. Baltai ir slavai visiems trims asmeninio įvardžio asmenimams turi atonines resp. enklitives lytis: lie. *mi*, *ti*, *si* (-*i*, tur būt, iš *-*ei*), ssl. *mi*, *ti*, *si* (-*i* greičiausia iš *-*oi*). Kitos indoeuropiečių kalbos, išprastai sakoma, turinčios atitinkamas lytis tik pirmajam ir antrajam asmeniui, pvz., skr. *me*, *te*, gr. μα, σοι (Homero τοι) Teigiamo, kad tokie modeliai esą bendri tik baltams ir slavams³². Tačiau panašūs teiginiai dar neįrodo, kad minėta baltų ir slavų ypatybė būtų tik šių dviejų idiomų reiškinys, — reikia manyti, kad jis, galų gale, yra senas indoeuropiečių reliktas, plg. gr. μα, τοι, οι ir kt.³³ Visiems trims asmenimams atitinkamus tos pačios šaknies enklitikus randame, pvz., ir kyliaraštinėje hetitų kalboje: -*mu* „man, mane“, -*ta* „tau, tave“, -*si*, „jam, jai, sau“³⁴ (šeit hetitų enklitikai turi ir daugiskai-

²⁸ Šią mintį man pranešė (1958 m. gegužės 20 d.) mano maskviškis kolega V. Toporovas.

²⁹ Priebalsinis -*d-* panašiais atvejais ar tik negalima (?) būtų kildinti iš senesnio *-*n-* (vėliau disimiliacijos keliu virtusio į -*d-* praesentinėje 3 pl. lytyje ir atitinkamame part. praes. act.), plg., tam tikru atžvilgiu, baltų praesentinę priesagą -*n-a?*

³⁰ Gal būt, panašios(?) kilmės yra -*d-* priežastiniame veiksmažodyje vē-*d-inti* (plg. *ges-inti* ir pan.).

³¹ Plg., pvz., A. Meillet, Le slave commun, II éd., 208, 223. A. Meillet, Introduction... VII éd., 219.

³² Žr., pvz., Я. С. Отрембский, Славяно-балтийское языковое единство ВЯ, 6, 35 (1954); J. Otrebski, Gramatyka języka litewskiego, 3, 137, Warszawa, 1956; trečiajam asmeniui atitinkamą faktą iš kitų indoeuropiečių kalbų nepateikia ir kiti, pvz., J. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formas, 148.

³³ Žr. K. Brugmann, Grundriss... 2 Band, 2 Teil, 1 Lief., 407, Strassburg, 1909.

³⁴ Žr. И. Фридрих, op. cit., 73.

tos lytis, plg. dėl to slavų, indų-iranėnų ir kt.³⁵ atitinkamus faktus), kurie, tur būt, yra iš senesnių * *me*, * *te*, * *soi*³⁶; be to, plg. šiuos enklitinius įvardžius su (hetitų) savybiniais enklitiniais įvardžiais, pvz., dat. sg. -*mi*, -*ti*, -*ši*³⁷ (šie possessiva sutinkami ypač hetitų „Senosios valstybės“ raštuose). Jeigu -*mu*, -*ta*, (ir jų daugiskaita) turi naudininko ir galininko reikšmes, tai -*ši* (ir jo daugiskaita) — tik naudininko³⁸. Pirmojo ir antrojo asmens hetitų enklitikų reikšmės, rodos, turi tam tikrą ryšį su toniniais asmeniniais įvardžiais *uk* „aš“, *zik* „tu“ (vienaskaita ir daugiskaita), kurių galininką, naudininką ir net vardininką gali reikšti viena ir ta pati lytis.

2. Naudininkinės ir galininkinės³⁹ reikšmės gana aiškiai matyti lietuvių enklitikuose *mi*, *ti*, pvz., *nemipatika* Br. Pred. 2. 17, *pamisakik* Br. I Mos. 37. 16, Tob. 5. 17, Isz to *mi* auga džiaugmas K. 13, *Pamisāke* T. Ap. G. 11. 9, *Neti* dawe KS 176, *dekawojameti* KM. 11; Anas *mi* weda K. 18, kodel *mi* apštēidei T. Mat. 27.46, kad *ti* gārbintumim K. 209, Kad *ti* pážintu žmones K. 218 ir kt.⁴⁰ Panašias reikšmes turėjo ir (gana anksti virtęs sangrąžos dalelyte) enklitikas *si*, kurias, tiesa, galima pastebėti net ir dabartinėje kalboje, pvz., *aunūosi* batus: *ke-liūosi* iš lovos, plg. la. *aunies kājas!*: *celies agril* ir kt. Be to, rodos, esama faktų⁴¹, liudijančių, kad *mi*, *ti*, *si* turėjo ir kilmininko reikšmę⁴², kuri turėtų būti sena, plg. skr. *me*, *te* (dat. -gen.). Slavų *mi*, *ti*, *si* reiškia (rodos) tik naudininką⁴³. Jeigu baltų šių trijų enklitikų senesnės reikšmės iš tikrųjų yra buvusios naudininko-kilmininko, tai čia galininkinę reikšmę rytų baltų kalbose tektų aiškinti ne vien pagal J. Endzelyno nurodomas prielaidas⁴⁴, bet dar ir toninio asmeninio įvardžio-kilmininko ir galininko santykio⁴⁵ įtaka⁴⁶ (plg. dėl hetitų, žr. aukščiau). Antra vertus, indoeuropiečių šių trijų enklitikų — senų atoninių žodėlyčių linksninės

³⁵ Manoma, kad seniau taip buvę ir baltų kalbose žr. J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, 915 (ten pat literatūra).

³⁶ Žr. H. Kronasser, Vergleichende Laut-und Formenlehre des Hethitischen, 142, 144, Heidelberg, 1956.

³⁷ Plg. „Possessifs -mi-: -ti: -ši- = ποι, τοι, οῖ etc.“ — J. Kuryłowicz, „Le hittite“ — Reports for the Eighth International Congress of Linguists, Vol. II, 295, Oslo, 5–9 August 1957.

³⁸ Žr. И. Фридрих, op. cit., 73; H. Kronasser, op. cit., 142–144.

³⁹ Naudininkinės *mi*, *ti* reikšmės senuosiuose lietuvių raštuose vartojamos kur kas dažniau negu galininkinės — E. Hermann, Litauische Studien, 69, Berlin, 1926.

⁴⁰ P vyzdžiai imti iš A. Bezzemberger, Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache, 163–164 (paliekamos autorius ir santrumpos), Göttingen, 1877.

⁴¹ Žr. E. Hermann, op. cit., 74 ir kt.

⁴² Kurios nykimas turėjo prasidėti gana ankst.

⁴³ Dėl panašios (t. y. tik naudininkinės) reikšmės liekanų baltų kalbose plg. E. Hermann, op. cit., 73.

⁴⁴ J. Endzelīns, l. c.

⁴⁵ Žr. J. Endzelīns, op. cit. 505 ir kt.; J. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formos, 147–148 (§ 300, § 302).

⁴⁶ Panašiu būdu galėjo būti išstumtos ir senosios baltų toninės (nuo tam tikro laiko gavusios ir enklizės ypatybių, plg. dėl slavų A. Вайан, op. cit., 411; H. ван-Бейк, История старославянского языка, 280, Москва, 1957) lytys **mēn*, **tēn*, **sēn* (plg. prūs. *mien*, *tien* ir kt., plg.ssl. *me*, *te*, *se*, skr. *mām*, *tvām*, žr. J. Endzelynas, op. cit., 148) ir atoninės (tik enklitinės) **mē*, **tē*, **sē* (kurių, gal būt, rodytų prūs. *si*, jeigu jitikrai yra iš **sē*, plg. skr. *mā*, *tvā*, gr. με, οε < *τFε ir kt., žr. J. Endzelynas, l.c.).

reikšmės, tur būt, jau nuo senų laikų galėjo nebūti griežtai diferencijuojamos morfologiškai⁴⁷.

§ 3. Ssl. *sę*, prūs. *sien(sin)* < *sēn, si, < *sē (tur būt; žr. išnašą Nr. 46, 12 psl.), rodos, galėtų eiti atitikmenimi lietuvių kalbos sangrąžos dalelytė -se. Ją (greta -si) sutinkame senuosiųose mūsų raštuose, pvz., Mažvydas⁴⁸: *raschose* 13₁₄, *kie-liese* 21₁₆, *makase* 38₁₀, 11, *skaitose* 13₁₄, *pradestyse* 17₅, 40₁, *prasideiase* 21₉, *biakiese* 32₆₋₇ ir kt. (šalia: *pradestysy* 14₁, *dabaiesy* 34₁₅, *giestisy* 54₂ ir kt.); Bretkūnas Biblia: *dabaiase* Luk. 6, 7, *piktinasse* Mat. 13, 21, *biotunse* Jer. 32, 39, *budawoiose* Ap. G. 9, 31; Bretkūnas Postilla: *mokintuse* I 33₁₂, *randasse* I 86₂; Vilenas Enchiridion: *testoiese* 28; „Summa (...Ewangeliv... Kiedaynise... 1653)“: *iseduotumey* 212₁₉. Senųjų raštų dalelytę -se, rodos, patvirtina ir dabartinės tarmės, būtent, pietinių žemaičių [kur -e dalelytėje -se negali būti žemaitiškas balsio -i tarimo faktas] ir su jais susiekiančių vakarinių aukštaičių: *sākose* greta *sākos*, *pasidārē* (Pagramantis)⁴⁹, *pēštise*, *vaipytise*, *šukuotise*, *pēšase*, *vaipose* greta *pēstis*, *vaipytis*, *pasiukuok* (Girdžiai, Skirsnemunė, Šimkaičiai), *sukūose*, *suktiese* (Agielas, Tovė, Lūja)⁵⁰ ir kt. Lie. -se (semantiškai nesiskirianti nuo -si) yra kilusi, rodos, iš ryt.-balt. *sēn resp. *sē (acc. sg.; dėl galūnės plg. *savę*, *tavę*, *manę*). Remiantis šia lytimi, galima manyti ryty baltus turėjus ir kitų įvardinių enklitikų galininko lytis — *mēn resp. *mē, *tēn resp. *tē⁵¹, plg. prūs. *mien*, *tien*, *sien*, *si*, ssl. *mę*, *tę*, *sę*, skr. *mām*, *tvām*, *mā*, *tvā*.

§ 4. Be to, reikia pasakyti, kad baltai ir slavai sangrąžinių veiksmažodžių vienems trimis asmenims vartoja asmeninių įvardžių tik trečiojo asmens enklitiką — sangrąžą; tačiau visai panašus faktas yra ir hetitų sangrąžinėse veiksmažodžių lytyse, kur sangrąžos dalelytė visiems trimis veiksmažodžio asmenims yra -za, galimas daiktas, kilusi iš *sē⁵², plg. prūs. *si* < *sē (žr. aukšciau), lot. sē.

III. Apie baltų ir slavų skaitvardžius⁵³

§ 1. Baltų kiekinis skaitvardis „1“ savo šaknies atžvilgiu turi paralelių netik slavų kalbose. Indoeuropiečių skaitvardžiai „2“ — „4“ (santykį tarp balt. resp. lie. *abu* ir slav. resp. ssl. *oba* plg. su santykiu tarp gr. ἅμβω ir lot. *ambo*) baltų ir slavų kalbose vystesi priklausomai nuo jų linksniavimo sistemos. Morfologinis indoeuropiečių nelinksniuojamų skaitvardžių „5“ — „9“ likimas baltų ir slavų kalbose skiriasi. Baltų skaitvardis „100“ yra netarpiškas praindeuropiečių reliktas,

⁴⁷ Plg. E. Hermann, op. cit., 78 ir kt.

⁴⁸ Cituojama pagal J. Gerulio (1922 m.) leidimą.

⁴⁹ Žr. P. Jonikas, Pagramančio tarmė, 66, Kaunas, 1939.

⁵⁰ Žr. J. Gerullis ir Chr. Stangas, Lietuvių žvejų tarmė Prūsuose, 47 ir kt., Kaunas, 1933.

⁵¹ Rytų Lietuvos tarmėse (su visais dzūkais) galėjo fonetiškai sutapti abi senosios lytys *sei ir *sen (> *sin > -si) į vieną si; panašiai galėjo ir latvių kalboje *sei ir *sēn (> *sie > si) pasidaryti viena -si-.

⁵² Žr. H. Kronasser, op. cit., 145.

⁵³ Plačiau apie skaitvardžius žr. B. M a j u l i s c, Литовские числительные и соотношение балтийских числительных с числительными других индоевропейских языков (диссертация и автореферат), Москва, 1955; B. M a j u l i s c, Индоевропейская децимальная система числительных ВЯ, 4, 53—59 (1956); Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai, 40—64, Vilnius, 1957.

tuo tarpu kai baltų „1000“ turi paralelių slavų ir germanų kalbose. Baltų, slavų ir germanų kiekiniuose skaitvardžiuose „11“ – „19“ randame tam tikrų panašumų, kurie yra, greičiausiai, paralelūs raidos faktai. Baltų, slavų, o taip pat germanų kiekiniai skaitvardžiai „20“ – „90“, kaip žodžių junginiai (ne sudurtinės lytys!) yra praindeeuropietiški reliktai, o ne naujadarai⁵⁴. Kelintiniai baltų ir slavų skaitvardžiai tipologiškai gana artimi, tačiau plg. kitų indoeuropiečių tuos pačius skaitvardžius.

§ 2. Jeigu rytų baltai ir visi slavai skaitvardyje „devyni, devintas“ turi pradžios *d*- vietoj senesnio *n*- [plg. lie. *devyni*, *deviñtas* (tačiau prūs. *newiñts*), ssl. *devētъ, devētъ*], tai čia yra, galimas daiktas, paralelus baltų (rytinių) ir slavų kalbų faktas, plg. ssl. *nebo*: lie. *debesis, la. debess*, greičiausiai ir ssl. *domъ*: lie. *nāmas* (kur senasis baltų **d*- galėjo virsti į ryt. baltų *n*⁵⁵), be to, plg. hierogl. het. *tapaš* „dangus“: kyliar. het. *nepiš* „ts“, hierogl. het. *adamai|azamai* „vardas“: gr. *ὄνομα*⁵⁶.

§ 3. Baltų dauginių skaitvardžių daryba, tur būt, prasideda nuo kiekinio skaitvardžio „2“: lie. *dvejì, dvējos, dvěja*, la. *divejì, divejas* (: balt. **d(u)vō*, **dvei* ir kamienas **dvei-*), prūs. **dwaien* (:*dwai*) ≈ *abbaien* (:*dwai*), plg. ssl. *dəvoji, dəvoje* (:*dəva*, *dvē* ir kamienas **dvoi-*), skr. *dvayas* „dvigubas“, gr. δούς „ts“ ir kt. Pagal analogiją su *dvejì* turime *trejì* [ir? (tam tikru atžvilgiu) *ketverì* (: **ketveres*⁵⁷)], plg. *dəvoji, troji* [ir *cetvoro, cetverz* (: **ketveres*⁵⁷)]. Lytis *dvejì* baltų (o taip pat slavų) kalbose buvo sąlygojama, tur būt, ir to, kad, vartojant skaitvardį **dvō*, **dvei* su daugiskaitinių daiktavardžiais, galėjo atsirasti prieštaravimas (**d(v)vō*, **dvei* – dviskaitinės lytys ir daugiskaitinių daiktavardžių daugiskaitos lytys), kuris ir buvo pašalintas lytimi *dvejì*. Apskritai, baltų skaitvardžių darybinė ir morfologinė sistema daugeliu atveju panaši slaviškajai. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad baltų seniausieji, t. y. bendraindeeuropietiškieji, skaitvardžiai yra betarpiški indoeuropiečių prokalbės reliktai, o vėlyvesnieji, t. y. nebendraindeeuropietiškieji, skaitvardžiai yra atitinkamai panašūs slavų, o taip pat germanų bei kai kurių kitų indoeuropiečių kalbų skaitvardžiams.

⁵⁴ Kaip tai mano, pvz., A. Meillet, *Introduction...* VII éd., 413.

⁵⁵ Mano brošiūroje Заметки к вопросу о древнейших отношениях..., 18 yra išibrovusi redakcinė klaida, t. y. trūksta šio skliaustuose esančio prieraso.

⁵⁶ Dėl hetitų *n*-: *d*- šiuose žodžiuose (*d*- atsiradimas néra aiškus) žr. J. Gelb, *The Contribution of the new Cilician Bilinguals to the Decipherment of Hieroglyphic Hittite.* – „Biblioteca orientalis“, vol. VII, Nr. 5, 140 (1950); S. Alp, *Bemerkungen zu den Hieroglyphen des hethitischen Monuments von Imamkulu.* – „Archiv Orientální“, vol. 18, Nr. 1–2, 8 (1950); H. T. Bossert, *Die phönizisch-hethitischen Bilinguen vom Karatepe.* – „Oriens“, vol. II, Nr. 1, 110 (1949); H. T. Bossert, *Die phönizisch-hethitischen Bilinguen vom Karatepe.* – „Jahrbuch für kleinasiatische Forschung, Band II, H. 2, 187; Goetze, The linguistic Continuity of Anatolia as shown by its proper names. – „Journal of Cuneiform Studies“, vol. VIII, Nr. 2, 77 (ir pastaba 59) (1954); J. Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch, Lief. 4*, 334, Heidelberg, 1954; H. Kronasser, op. cit., 228–229.

⁵⁷ Balt. **ketveres*, slav. **ketveres*, gal būt, iš senesnių balt. **ketvares* resp. slav. **ketvores* (nom. sing.) (balt. *-a- ⇒ -e-, slav. *-o-⇒ -e- ar tik ne dėl „asimiliacijos“, plg. gr. (jon.) τέτορες, kur „-e- prob. par assim. vocalique“ – E. Boisacq, *Dictionnaire étymologique de langue grecque*, 960, Heidelberg–Paris, 1916), plg. skr. *catvāras*, gr. (dor.) τέτορες ir kt. (slav. -o- lytyje *cetvoro* vargu ar bus senasis)?

IV. Kitos smulkios pastabos

§ 1. Rytų baltų ir visų slavų ūkamienių vardažodžių kilmininke randame galūnę -ā, plg. lie. *vilko* (tarm. *vilkā*), la. *wilka*, ssl. *vl̥ka*, tačiau prūsai turi -as [plg. galūnes: prūs. nom. sing. *deiws*, gen. sing. *deiwas* — het. nom. sing. *attaš*, „tévas“, gen. sing. *attaš*; prūs. nom. sing. *gīwan*, „gyvenimas“ (neutr.), gen. sing. *gīwas* — het. nom. sing. *pedan*, „vieta“ (neutr.), gen. sing. *pedaš*]. Tiek baltų, tiek ir slavų kalbose šis kilmininko tipas (t. y. su galūne -ā) vargu ar gali būti ypatingai senas: tam nepritaria ne tik prūsų kalba, bet ir apskritai visų indoeuropiečių kalbų minėto kamieno lytys, skirtingai susidariusios atskirose indoeuropiečių tarmėse. Manoma, kad rytinių baltų ir slavų kilmininko galūnė -ā genetiškai turi ryšių su ablatyvu (kuris tam tikru laiku atskirose indoeuropiečių tarmėse galėjo tapti paradigmine lytimi⁵⁸). Šios tradicinės tezės, rodos, dar nesugriauna J. Otrembskio argumentai⁵⁹.

* * *

Vietoj išvadų

Nesprendamas baltų ir slavų kalbų senųjų santykių kilmės problemos, vis dėlto esu linkęs manyti, kad šiose pastabose minėti baltų ir slavų kalbų senieji (bei inovaciniai) panašumai — „paralelumai“ nesiprašo į pagalbą tradicinės baltų-slavų prokalbės (resp. genetinio baltų-slavų kalbų vienumo) hipotezės; kol kas čia galima išsiversti lingvistinės diferenciacijos bei integracijos principais, kuriuos nurodė J. Endzelynas.

ЗАМЕТКИ К ВОПРОСУ О ДРЕВНЕЙШИХ ОТНОШЕНИЯХ БАЛТИЙСКИХ И СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ

В. П. МАЖЮЛИС

Резюме

В начале статьи приводятся некоторые исторические сведения относительно решения данной балто-славянской проблемы с главным упором на теорию выдающегося ученого Я. Эндзелина. Автор статьи отнюдь не претендует на специальное решение вопроса о древнейших отношениях балтийских и славянских языков, а только излагает ряд конкретных замечаний, которые однако не лишены известного отношения к данной проблеме. Разбирая две альтернативы по поводу презентной основы балто-славянских „даты“, „дѣти“, автор статьи подвергает сомнению традиционно восстановляемый их архетип **dōdmi* resp. **dedmi*. В последующих трех под-

⁵⁸ Plg. Fr. Specht, Der Ursprung der indogermanischen Deklination, 371, Göttingen, 1947; Fr. Specht, Zum Ersatz des Ablativs, 69, 127 (1948).

⁵⁹ Ж. Я. Отрембский, op. cit., 31.

разделах статьи говорится об энклитических личных местоимениях, о числительных и о генетиве (типа лит. *vilko*, русс. *волка*) балтийских и славянских языков.

Более подробное резюмирование данной статьи является излишним, поскольку она содержит те же факты и мысли, которые были изложены в брошюре того же автора „Заметки к вопросу о древнейших отношениях балтийских и славянских языков (IV международный съезд славистов)“ Вильнюс, 1958.
